

Зайцев Є. О.,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного університетуORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2874-4618>

КОНЦЕСІЙНІ ПРОЄКТИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Розвиток сучасної інфраструктури є одним із визначальних чинників забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави, підвищення її інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності. Водночас реалізація масштабних інфраструктурних проєктів потребує значних фінансових ресурсів, ефективного управління та належного правового забезпечення, що обумовлює необхідність використання сучасних механізмів взаємодії державного та приватного секторів. Одним із найбільш результативних інструментів досягнення зазначених цілей у міжнародній практиці є концесія, яка забезпечує поєднання публічних інтересів держави із фінансовими, технологічними та управлінськими можливостями приватного партнера.

У статті досліджено правову природу концесійних проєктів, особливості їх нормативно-правового регулювання та сучасні тенденції розвитку концесійної діяльності в зарубіжних країнах. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття концесії, її місця у системі публічно-приватного партнерства та правової природи концесійного договору. Обґрунтовано, що концесійний договір є самостійною комплексною договірною конструкцією, яка поєднує ознаки договорів підряду, оренди, управління майном, надання послуг та інвестиційного договору, однак характеризується власними специфічними ознаками, зокрема передачею концесіонеру переважної частини операційного ризику, довгостроковим характером правовідносин та інвестиційною спрямованістю.

Досліджено міжнародні стандарти правового регулювання концесійної діяльності, сформовані Комісією Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL), правом Європейського Союзу та рекомендаціями міжнародних фінансових організацій. Особливу увагу приділено аналізу положень Директиви 2014/23/ЄС про укладення концесійних договорів, яка визначає сучасні підходи до організації концесійних процедур, розподілу операційних ризиків між сторонами та забезпечення прозорості конкурсного відбору. Проведено порівняльно-правовий аналіз особливостей правового регулювання та практики реалізації концесійних проєктів у Франції, Німеччині, Великій Британії та Сполучених Штатах Америки, визначено характерні риси кожної із моделей та їх значення для розвитку інфраструктурних проєктів.

За результатами дослідження зроблено висновок, що ефективність реалізації концесійних проєктів залежить від комплексного поєднання належного нормативно-правового забезпечення, стабільності інституційного середовища, прозорості конкурсних процедур, збалансованого розподілу ризиків між сторонами, ефективного державного контролю та належного захисту прав інвесторів. Обґрунтовано доцільність подальшої гармонізації законодавства України

з міжнародними та європейськими стандартами, удосконалення правового регулювання концесійної діяльності та впровадження кращих зарубіжних практик з метою підвищення інвестиційної привабливості держави, розвитку механізмів публічно-приватного партнерства й забезпечення ефективного відновлення та модернізації критичної інфраструктури України.

Ключові слова: концесія; публічно-приватне партнерство; концесійний договір; інфраструктурні проєкти; інвестиційна діяльність; державне регулювання.

Постановка проблеми. Особливої наукової та практичної актуальності набуває комплексне дослідження сучасних тенденцій правового регулювання концесійних проєктів у зарубіжних країнах, аналіз ефективності застосовуваних моделей концесійної діяльності, особливостей їх нормативного забезпечення та практики реалізації. Узагальнення позитивного міжнародного досвіду дозволить визначити перспективні напрями вдосконалення національного законодавства України, підвищити ефективність реалізації концесійних проєктів, забезпечити належний баланс публічних і приватних інтересів та сформувати сучасну правову модель розвитку концесійної діяльності, адаптовану до потреб післявоєнної відбудови держави та її європейської інтеграції.

Метою статті є комплексне дослідження сучасних тенденцій правового регулювання та практики реалізації концесійних проєктів у зарубіжних країнах, здійснення порівняльно-правового аналізу моделей нормативного забезпечення концесійної діяльності, визначення особливостей функціонування концесійних механізмів у провідних правових системах світу, а також обґрунтування можливостей імплементації позитивного міжнародного досвіду у процес вдосконалення законодавства України та розвитку механізмів публічно-приватного партнерства.

Стан дослідження. Проблематика правового регулювання концесійних проєктів та розвитку механізмів публічно-приватного партнерства є предметом активних наукових досліджень як в Україні, так і за кордоном.

В українській юридичній науці окремі аспекти концесійної діяльності та публічно-приватного партнерства досліджувалися у працях Репета Ю.В., Мічуріна Є.О., Українцева О.А., Подолан Ю.О., Долгової З.М., Пілігрим Г.С., Труба В.І., Завертнева-Ярошенко В.А., Банах С.В., Вінник О.М., Негрич М.М., Ключова Є.М., Пилипюк В.Д.

Водночас сучасної наукової літератури свідчить, що більшість досліджень присвячена окремим аспектам концесійної діяльності або особливостям правового регулювання в окремих країнах.

Таким чином, проведений аналіз наукових досліджень свідчить про високий рівень зацікавленості наукової спільноти проблематикою концесійних проєктів, водночас комплексне дослідження сучасних тенденцій правового регулювання та практики реалізації концесій у зарубіжних країнах з урахуванням новітніх міжнародних стандартів, сучасних економічних викликів та потреб адаптації зарубіжного досвіду до української правової системи залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку світової економіки одним із найбільш ефективних механізмів забезпечення сталого розвитку публічної інфраструктури, залучення приватного капіталу до реалізації суспільно значущих проєктів та підвищення якості публічних послуг є концесія як особлива форма публічно-приватного партнерства. Поняття «концесія» використовується у різних значеннях у світовій практиці, але зазвичай означає надання державою або громадою (державним партнером) права особі приватного права (приватному партнеру) створювати, будувати та/або управляти об'єктом, що є в державній або комунальній власності, та/або права надавати суспільно значущі послуги протягом значного строку з передачею такому приватному партнеру частини ризиків та обов'язком внесення інвестицій у відповідний об'єкт [1, с. 45].

Застосування концесійних механізмів дозволяє державам вирішувати стратегічні завдання щодо модернізації транспортної, енергетичної, комунальної, соціальної та цифрової інфраструктури без істотного збільшення бюджетного навантаження, забезпечуючи при цьому оптимальний розподіл фінансових, операційних і правових ризиків між державою та приватним партнером.

Правова природа концесії обумовлюється подвійністю її юридичної конструкції. З одного боку, вона є інститутом публічного права, оскільки виникає у сфері реалізації владних повноважень держави або органів місцевого самоврядування щодо управління об'єктами державної та комунальної власності, забезпечення суспільних інтересів, організації конкурсного відбору приватного партнера та здійснення контролю за виконанням концесійного договору. З іншого боку, концесія має виражений приватноправовий характер, оскільки права й обов'язки сторін реалізуються на договірних засадах, а взаємовідносини між концесієдавцем і концесіонером будуються відповідно до принципів юридичної рівності сторін, свободи договору, добросовісності та взаємної відповідальності.

Є.О. Мічурін та О.А. Українцев відносять концесійні правовідносини до цивільно-договірних наголошуючи на рівноправності концесієдавця як суб'єкта владних повноважень з концесіонером, яким виступає суб'єкт приватного сектору економіки [2, с. 71].

Ю.О. Подолян до особливостей концесії відносить характер та мету використання об'єкту концесійних відносин, акцентуючи на такій необхідній умові як суспільна значущість послуг, делегування відповідальності за утримання об'єкту концесії та перекладання на концесіонера господарських та економічних ризиків, а також характер фінансових відносин між сторонами концесії з приводу використання економічного ефекту від об'єкта концесії [3, с. 62].

Особливістю концесійного договору також є його комплексний правовий характер, що обумовлює поєднання в його змісті ознак кількох цивільно-правових і господарсько-правових договорів. З.М. Долгова вважає, що концесійний договір поєднує в

собі ознаки підряду та інститутів найму, оренди, фінансового лізингу. З.М. Долгова також підкреслює, що в концесію передається право на створення об'єкта концесії і на подальше його використання концесіонером з метою отримання прибутку, тоді як в оренду власником надається майно, що необхідне орендарю в тому числі для здійснення підприємницької та іншої діяльності, і яке було створене до моменту укладання договору про його використання [4].

Г.С. Пілігрим вважає, що якщо концесійний договір не передбачає обов'язку концесіонера поліпшити майно, тоді власне доводиться констатувати, що мають місце правовідносини оренди [5, с. 70].

Саме поєднання елементів різних договірних конструкцій із притаманними лише концесії ознаками дозволяє розглядати концесійний договір як самостійний комплексний правовий інструмент реалізації інвестиційних проєктів у сфері публічної інфраструктури.

В українському законодавстві сучасне розуміння концесії сформувалося після прийняття Закону України «Про концесію» від 3 жовтня 2019 року з подальшим внесенням змін до нього Законом України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 року [6], який закріпив принципово новий підхід до визначення цього інституту. Закон визначає концесію як форму публічно-приватного партнерства (далі – ППП), що передбачає взяття та виконання концесіонером перед концесієдавцем обов'язку щодо фінансування (повного або часткового) робіт із створення та/або будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення), та/або технічного обслуговування об'єкта концесії, з передачею концесіонеру як винагороди права на управління та/або експлуатацію об'єкта концесії та на надання суспільно значущих послуг, у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику [7].

Однією з ключових ознак концесії законодавець визначає саме передачу приватному партнеру операційного ризику, який охоплює ризик попиту та (або) ризик пропозиції, що відрізняє концесійні правовідносини від інших форм державного інвестування чи публічних закупівель.

Особливістю міжнародного регулювання концесій є відсутність єдиного універсального міжнародного договору, який комплексно визначав би правовий режим концесійної діяльності. Натомість система міжнародних стандартів сформована сукупністю актів міжнародних організацій, рекомендацій, модельних законів, актів «м'якого права» (soft law), регіональних нормативних актів та міжнародної практики.

Провідне місце серед міжнародних джерел посідають документи Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL). Важливим етапом розвитку міжнародного правового регулювання стало прийняття UNCITRAL Legislative Guide on Privately Financed Infrastructure Projects (2001 р.) [8], який містить комплекс рекомендацій щодо підготовки та реалізації інфраструктурних проєктів із залученням приватного капіталу. У подальшому розвиток міжнародних підходів знайшов своє відображення у UNCITRAL Model Legislative Provisions on Public-Private Partnerships (2020 р.) [9], що врахували сучасні тенденції розвитку концесійної діяльності та замінили попередні модельні положення щодо приватного фінансування інфраструктурних проєктів.

Для держав Європейського Союзу визначальне значення має Директива 2014/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про укладення концесійних договорів [10]. Директива вперше на рівні права Європейського Союзу закріпила єдине визначення концесії, встановила критерії відмежування концесійних договорів від договорів про публічні закупівлі, визначила правила проведення конкурсних процедур, підстави внесення змін до концесійного договору та гарантії захисту прав учасників конкурсів. Відповідно до положень Директиви 2014/23/ЄС концесія передбачає передачу приватному партнеру реального ризику експлуатації об'єкта, який може полягати у ризику попиту, ризику пропозиції або їх поєднанні.

Переважає більшість Європейських країн застосовує праворозуміння концесії як трасту держави до третьої особи на підставі повноважень щодо повного або часткового управління об'єктами, що належать до компетентного управління державою та наданих органом державної влади. Також варто відмітити обов'язкове застосування директив, що встановлені ЄС, де участь держави перевищує у проекті 50 % концесійного фінансування та не може надаватися приватному оператору внаслідок поширення на нього правил відносно особливостей державних проектів в європейських країнах [11, с. 173].

Французька модель концесії вважається однією з найстаріших у світі та стала основою розвитку відповідного інституту в багатьох країнах континентальної Європи. Перші концесійні договори у Франції укладалися ще у XVII–XVIII століттях для будівництва мостів, каналів та інших об'єктів транспортної інфраструктури. Подальший розвиток інституту концесії був пов'язаний із модернізацією комунального господарства, водопостачання, енергетики та транспортної мережі.

Започатковані у Франції в червні 2004 року, «контракти державно-приватного партнерства» – дуже схожі на контракти приватної фінансової ініціативи (PFI) у Великій Британії – дозволяють державній установі доручити компанії реалізацію проекту в рамках довгострокового контракту в обмін на поетапні платежі від державної установи, що залежать від ключових показників ефективності. Механізм приватно-публічного партнерства у Франції використовується для великих будівельних проектів (навчальні заклади, вокзали тощо), міської інфраструктури (вуличне освітлення, дороги тощо) і навіть спортивних та культурних об'єктів (театри, стадіони, басейни тощо) [12, с. 35].

Особливістю правового регулювання відносин ДПП в Німеччині є наявність Закону 2005 р. про прискорення ДПП (ÖPPBeschleunigungsgesetz) 86, що є рамковий актом, а ґрунтовне регулювання забезпечується низкою законів та інших актів законодавства, що належать до різних його галузей: конституційного, адміністративного, комерційного (інвестиційне, корпоративне та договірне, в т.ч. щодо державних закупівель), бюджетного, фінансового, податкового [13, с. 61].

У Федеративній Республіці Німеччина концесійні механізми широко застосовуються під час будівництва автомобільних доріг, модернізації транспортної інфраструктури, розвитку енергетичних мереж, цифрової інфраструктури та об'єктів житлово-комунального господарства. Особливістю німецької моделі є ретельне фінансово-економічне обґрунтування кожного проекту, обов'язкове проведення аналізу ефективності використання бюджетних коштів (Value for Money Analysis) та незалежна оцінка ризиків.

Німецьке законодавство приділяє значну увагу контролю за виконанням концесійних договорів. Органи державної влади здійснюють постійний моніторинг технічного стану об'єктів, якості послуг, виконання інвестиційних програм та фінансової дисципліни концесіонерів. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики неефективного використання державного майна та забезпечити належний рівень захисту суспільних інтересів.

У Великобританії механізм публічно-приватного партнерства використовується переважно у формі Приватно фінансової ініціативи (Private Finance Initiative – PFI), яка за своєю суттю є близькою до концесії, але має принципову відмінність у джерелі повернення інвестицій для бізнесу, оскільки кінцеві споживачі отримують послуги безоплатно або за стандартними державними тарифами.

Загалом за весь період дії моделі ПФІ у Великій Британії (переважно в Англії) до більш ніж 700 інфраструктурних проектів було залучено близько 56 млрд. ф. ст. При цьому середня вартість проекту оцінюється в 76-77 ф. ст. [14, с. 172].

Британська модель характеризується тим, що переважна більшість ризиків передається саме тому учаснику правовідносин, який має найбільші можливості для їх ефективного управління. Такий підхід отримав назву «optimal risk allocation» і став одним із фундаментальних принципів сучасного міжнародного права у сфері концесій та публічно-приватного партнерства.

У США ППП розуміється як «закріплена в договірній формі угода між державою і приватною компанією, що дозволяє останній в узгодженій формі брати участь у державній власності і виконувати функції, що традиційно лежать у сфері відповідальності публічної влади». При запровадженні ППП урядові органи укладають контракти з приватними компаніями, предметом яких є реконструкція, будівництво об'єкта державної власності та/або його експлуатація, управління тощо. Основні права власності відносно даного об'єкта не змінюються, і держава навіть після передачі об'єкта приватній компанії залишається його власником. Угоди ДПП мають широкий спектр відносин у діапазоні від простих контрактів щодо передачі управління об'єктом державної власності до комплексних, технічно складних проектів, що включають будівництво, модернізацію, експлуатацію об'єктів та управління ними [15, с. 128].

Водночас у США особлива увага приділяється фінансовому структуруванню концесійних проектів. Значна частина інвестицій залучається через випуск інфраструктурних облігацій, використання спеціалізованих інвестиційних фондів, банківського кредитування та механізмів проектного фінансування. Саме диверсифікація джерел фінансування є однією з ключових причин успішної реалізації американських концесійних проектів.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що концесія є однією з найбільш ефективних форм публічно-приватного партнерства, яка поєднує публічно-правові та приватноправові елементи, забезпечуючи залучення приватних інвестицій до розвитку об'єктів державної та комунальної інфраструктури.

Аналіз міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду свідчить, що ефективність реалізації концесійних проектів забезпечується насамперед стабільністю правового регулювання, прозорістю конкурсних процедур, належним розподілом ризиків між сторонами, ефективним державним контролем та високим рівнем інституційної спроможності публічної влади. Для України врахування кращих міжнародних практик і подальша

гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами мають стати важливими передумовами розвитку концесійної діяльності, підвищення інвестиційної привабливості держави та створення ефективного механізму залучення приватного капіталу до відновлення й модернізації критичної інфраструктури в умовах повоєнної відбудови.

Література:

1. Репета Ю. В. ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА КОНЦЕСІЙНОГО ДОГОВОРУ У ПРИЗМІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО КОНЦЕСІЮ» ВІД 03.10.2019 № 155-IX. *Київський часопис права*. 2022. (2), 42–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.7>.
2. Мічурін С.О., Українцев О.А. Договір концесії у цивільному праві України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 70–74.
3. Подолян Ю.О. Концесія як форма державно-приватного партнерства: аналіз чинного законодавства. *Dictum factum*. 2020. № 1. С. 58–67.
4. Долгова З.М. Особливості укладення договору концесії. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_334.
5. Пілігрим Г.С. Поняття концесії об'єктів права державної та комунальної власності. *Економіка та право*. 2014. № 1. С. 67–71.
6. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 №4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text>.
7. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 року № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.
8. UNCITRAL Legislative Guide on Privately Financed Infrastructure Projects (2001 р.).
9. UNCITRAL Model Legislative Provisions on Public-Private Partnerships (2020 р.).
10. Directive 2014/23/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014.
11. Труба В.І., Завертнева-Ярошенко В.А. Розвиток концесійного законодавства України в контексті євроінтеграційних процесів. *Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні*. 2018. С. 170–176.
12. Банах С.В. Досвід Франції щодо правового регулювання державно-приватного партнерства як основа для покращення українського законодавства. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 1 (37)/2024. 2024. С. 33–39.
13. Вінник О.М. Потенціал інституційного державно-приватного партнерства для стратегічного інвестування: використання досвіду ЄС для повноцінної відбудови України. Монографія. К.: НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. 108 с.
14. М. М. Негрич. Еволюція державно-приватного партнерства та його роль у розвитку інфраструктури у розвинених країнах. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід № 5/2024*. С. 170–175. DOI: 10.32702/23066814.2024.5.170.
15. Ключова, С.М., Пилипюк В.Д. Державно-приватне партнерство: особливості правового регулювання та впровадження в портовій галузі. *Dictum Factum. Міжнародне право*. №1(11). 2022. С. 126–137.

Zaitsev Ye. Concession projects in foreign countries: current trends in legal regulation and implementation practices

Summary. The development of modern infrastructure is one of the determining factors in ensuring the sustainable

socio-economic development of the state, increasing its investment attractiveness and competitiveness. At the same time, the implementation of large-scale infrastructure projects requires significant financial resources, effective management and proper legal support, which necessitates the use of modern mechanisms for interaction between the public and private sectors. One of the most effective tools for achieving these goals in international practice is a concession, which ensures the combination of public interests of the state with the financial, technological and managerial capabilities of a private partner.

The article examines the legal nature of concession projects, the features of their regulatory and legal regulation and modern trends in the development of concession activities in foreign countries. Scientific approaches to defining the concept of concession, its place in the system of public-private partnership and the legal nature of the concession agreement are analyzed. It is substantiated that a concession agreement is an independent complex contractual structure that combines the features of contracts for work, lease, property management, provision of services and investment contracts, but is characterized by its own specific features, in particular the transfer of the majority of the operational risk to the concessionaire, the long-term nature of the legal relationship and investment orientation.

The international standards of legal regulation of concession activities, formed by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), the law of the European Union and the recommendations of international financial organizations, are studied. Particular attention is paid to the analysis of the provisions of Directive 2014/23/EU on the conclusion of concession contracts, which defines modern approaches to the organization of concession procedures, the distribution of operational risks between the parties and ensuring the transparency of competitive selection. A comparative legal analysis of the features of legal regulation and practice of implementing concession projects in France, Germany, Great Britain and the United States of America was conducted, the characteristic features of each of the models and their significance for the development of infrastructure projects were identified.

According to the results of the study, it was concluded that the effectiveness of the implementation of concession projects depends on a comprehensive combination of proper regulatory and legal support, stability of the institutional environment, transparency of tender procedures, balanced risk distribution between the parties, effective state control and proper protection of investors' rights. The feasibility of further harmonization of Ukrainian legislation with international and European standards, improvement of legal regulation of concession activities and implementation of best foreign practices in order to increase the investment attractiveness of the state, development of public-private partnership mechanisms and ensuring effective restoration and modernization of Ukraine's critical infrastructure was substantiated.

Key words: concession; public-private partnership; concession agreement; infrastructure projects; investment activities; state regulation.

Дата першого надходження статті до видання: 18.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)